

מוקד סיוע לעובדים זרים (ע"ר)

"וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים", שמות כ"ב, פסוק כ'

John School

"John School" הוא כינויה של סדנת חינוך ללקוחות שנעצרו בגין רכישת שירותי זנות. השימוש המוכר הראשון בסדנה החל בסן-פרנסיסקו בשנת 1995, מתוך שיתוף פעולה בין ארגון SAGE (Standing Against Global Exploitation) שמסייע לנשים בזנות לעזוב את תעשיית המין, לבין פרקליטות המחוז בסן פרנסיסקו. קודם לתוכנית זו נעשה שימוש בסדנה במישיגן, החל משנת 1983, ובמינסוטה, החל משנת 1988.¹

ככלל, הסדנה מוצעת ללקוחות אשר נעצרו כחלופה להליך הפלילי הרגיל, תמורת מחיקת הרישום הפלילי, לרוב תוך דרישה כי מדובר במעצר ראשון בגין עבירה זו. הסדנה כוללת הרצאות של משפטנים, רופאים, שוטרים, ונשים שעסקו בזנות בעצמן, ומטרותיה הן ללמד את הלקוחות על החוק ביחס לזנות, להגביר את מודעותם לקורבנות של תעשיית המין, לעודד אותם ליטול אחריות על מעשיהם ולהיות מודעים לבעיות בהתנהגותם המינית. הסדנה חותרת לשנות את עמדות המשתתפים כלפי זנות ולהרתיע אותם מצריכת מין קנוי בעתיד.²

כיום נעשה שימוש בסדנאות חינוך ללקוחות בכ-39 מדינות בארה"ב,³ וב-6 ערים בקנדה.⁴ ישנם אלמנטים שונים אשר משתנים מתוכנית לתוכנית: התשלום הנדרש עבור השתתפות בתוכנית, זהות הגורם המעביר את התוכנית (גורם ממשלתי או ארגון וולונטרי), אורך התוכנית, התכנים המועברים במסגרתה, היותה חלופה להליך פלילי או חלק מגדר הדין, התנאים הנדרשים מהלקוחות על מנת להשתתף בתוכנית (כגון הסכמה, הודאה בביצוע העבירה, שמירת סודיות המשתתף).

בישראל קיימות מקבילות לרעיון של תוכנית טיפולית אגב מעצר בגין ביצוע עבירה פלילית, וזאת בתחום הטיפול במשתמשים בסמים,⁵ טיפול למי שמורשע באלימות במשפחה,⁶ ובית ספר לנהיגה מונעת⁷ (פקודת

¹ Final Report on the Evaluation of the First Offender Prostitution Program, March 2008, Available online : www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/222451.pdf

זהו דו"ח הערכה שהוגש למשרד המשפטים האמריקאי בנוגע לסדנת הלקוחות בסן-פרנסיסקו
²E.G.V Brunschot, "Community Policing and John Schools", The Canadian Review of Sociology and Anthropology, p. 215, 2003

D.M. Hughes, Best Practices to Address the Demand Side of Sex Trafficking, August 2004. Available online: http://www.uri.edu/artsci/wms/hughes/demand_sex_trafficking.pdf

³ Final Report, לעיל ה"ש 1

⁴ נכון לשנת 2004, יש תוכניות חינוך ללקוחות בפורטלנד, פרסו, וונקובר, טורנטו ואדמונטון. Hughes, לעיל ה"ש 2.

⁵ לפי סעיף 82-82 לחוק העונשין, תשל"ז-1977, ביהמ"ש יכול להטיל צו מבחן על אדם שהורשע בעבירת סמים, שבמסגרתו יעבור טיפול בקהילה (נפשי, רפואי או משולב), וכן ניתן להטיל צו מבחן ללא הרשעה. כתנאי לטיפול, הנאשם צריך להסכים.

⁶ לפי סעיף 86 לחוק העונשין, אם אדם הורשע בגין עבירת אלימות כלפי המשפחה ובית המשפט נוכח שהוא אלים כלפי משפחתו, או אם בית המשפט קבע שהנאשם ביצע את העבירה אך לא הרשיעו, רשאי להטיל עליו צו מבחן שבמסגרתו יעבור טיפול בקהילה לפי תוכנית שירות בית המשפט. לפי סעיף 2א לחוק למניעת אלימות במשפחה, תשנ"א-1991, ביהמ"ש יכול לחייב אדם שהוצא נגדו צו הגנה לקבל טיפול. דוגמה למסגרת טיפולית בתחום זה היא בית נועם, אשר מנהל על-ידי עמותה, בשיתוף ובמימון משרד העבודה והרווחה. מטופלים מופנים על-ידי קציני מבחן, עובדים סוציאליים במחלקות לשירותים חברתיים, פקיד סעד, מרכזים לטיפול ולמניעת אלימות במשפחה, בתי משפט (באמצעות צו הרחקה, דחיות גזר דין ועסקאות טיעון - לא כחלופת מעצר), יחידות סיוע שפועלות ליד בתי המשפט למשפחה, וגברים שפונים בעצמם.

⁷ לפי פקודת התעבורה [נוסח חדש], אם אדם עבר עבירת תעבורה, רשאי בית המשפט שהרשיעו, או שגזר צו שירות או צו מבחן ללא הרשעה, לחייב את האדם בהדרכת נהיגה נכונה (נהיגה מונעת). גם לרשות רישוי יש סמכות לחייב בעל רישיון נהיגה לקבל הדרכה בנהיגה. בתקנות התעבורה, תשכ"א-1961 נקבעה שיטת הנקודות, ואדם שצבר את מלוא הנקודות צריך לעבור אמצעי טיקון - אחד מהם הוא הדרכה לנהיגה נכונה.

מוקד סיוע לעובדים זרים (ע"ר)

"וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים", שמות כ"ב, פסוק כ'

התעבורה ותקנות התעבורה). בשלושת מקרים אלו לבית המשפט נתון שיקול דעת האם להטיל צו מבחן טיפולי, וכן האם להרשיע במקביל או לא.

השימוש ב"John School" בעולם

הסדנה הראשונה ללקוחות החלה לפעול ב-Grand Rapids, Michigan בשנת 1981, ועודנה פועלת. הסדנה, אשר כונתה "John Group", מנוהלת על-ידי קציני מבחן, ומופנים אליה בצו בית משפט גברים אשר נעצרו בגין שידול לזנות, וזאת כחלק מהתנאים בתקופת המבחן. הסדנה מורכבת מארבעה מפגשים קבוצתיים באורך שעה, ומפגש אישי באורך שעתיים. המשתתפים נדרשים לעבור בדיקת איידס ומחלות מין.

החל משנת 1988, תוכנית טיפולית-חינוכית דומה פועלת בסיינט פול, מינסוטה. התוכנית, המכונה "Restorative Justice Program for Prostitution Patrons". התוכנית כוללת 4 מפגשים, באורך כולל של 6 שעות, וכן פאנל של נציגי הקהילה, בו דנים בהשפעות השליליות של זנות על הקהילה. לתוכנית יש היבט של צדק מתקן, אשר מוגדר באופן פרטני עם משתתפי התוכנית, אשר עשוי לכלול מתן פיצויים כספיים ועבודות שירות.

בשנת 1995 נוסדה בסן פרנסיסקו תוכנית חינוכית ללקוחות, בשם "First Offender Prostitution Program", פרי שיתוף פעולה בין פרקליטות המחוז לבין ארגון וולונטרי בשם SAGE⁸ (Standing Against Global Exploitation). סדנת החינוך הינה בת 8 שעות, ומיועדת ללקוחות שנעצרו בגין עבירה ראשונה של קניית שירותי מין, ואשר מעוניינים להשתתף בתוכנית. מרבית הלקוחות נעצרים במסגרת מבצעי עוקץ. לפרקליט המחוז יש סמכות לקבוע מי מתאים להשתתף בתוכנית, והיא מוצעת כחלופה להליך הפלילי הרגיל, בתמורה למחיקת הרישום הפלילי. הסדנה הינה בתשלום של \$1000,⁹ אשר נועד לכסות את הוצאות ניהול התוכנית, וכן לסבסוד מבצעים משטרתיים ומימון תוכניות שיקומיות לילדות ונשים העובדות בתעשיית המין. התכנים המועברים בתוכנית דומים לאלו שמועברים בתוכניות במישיגן, מינסוטה ובתוכניות אחרות, וכוללים הסברים על חקיקה רלוונטית, עובדות על זנות, סרסרות וסחר בנשים, הסיכונים הרפואיים, ההשפעה של זנות על הזונות ועל הקהילה, והתמכרות למין. התוכנית פועלת כ-12 שנים, ובעשור הראשון להפעלתה השתתפו בה יותר מ-5,000 לקוחות.¹⁰

התוכנית בסן-פרנסיסקו הפכה למודל חיקוי עבור ערים רבות בארה"ב (ביניהן שיקגו, ברוקלין, פיטסבורג, סן-דיאגו ועוד) ובקנדה. בתי-הספר מנוהלים בחלקם על-ידי גורמי התביעה או האכיפה, ובחלקם על-ידי ארגונים וולונטריים העוסקים בתחום אשר שירותיהם מושכרים על-ידי הרשויות המקומיות. כך, למשל, בסן-פרנסיסקו בית-הספר מנוהל על-ידי ארגון SAGE, ובוונקובר, קנדה בית-הספר מנוהל על-ידי John Howard Society,¹¹ ארגון וולונטרי העוסק בניסיון להבין בעיות פשיעה שונות ולהתמודד עמן.

⁸ <http://www.sagesf.org/>

⁹ Sec. 10.193-1, San Francisco, California, Administrative Code; Sec 225, San Francisco, California - Police Code

¹⁰ Final Report, לעיל ה"ש 1
<http://www.johnhoward.ca/jhsback.htm>¹¹

מוקד סיוע לעובדים זרים (ע"ר)

"וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים", שמות כ"ב, פסוק כ'

בטורנטו, קנדה פועלת סדנת חינוך ללקוחות במתכונת דומה לזו שבסן פרנסיסקו. התוכנית נוסדה בשנת 1996, ומיועדת ללקוחות שנעצרים בגין עבירה ראשונה של קניית שירותי מין, כחלופה להליך הפלילי, ובתמורה למחיקת הרישום הפלילי. התוכנית מופעלת בשיתוף פעולה של הפרקליטות, המשטרה וכוח משימה של העירייה בנושא הזנות. הלקוחות נדרשים להודות בביצוע העבירה, כתנאי להשתתפות, ולשלם דמי השתתפות בסך \$400-500.¹²

ביקורת בנוגע לתוכנית

ישנן דעות שונות לגבי מידת התועלת בתוכניות החינוך ללקוחות. המדד העיקרי לבחינת התועלת בתוכניות אלו הינו מידת הרצדביזם בקרב בוגרי התוכנית, קרי, מספר בוגרי התוכנית שנעצרים שוב בגין עבירות הקשורות בזנות. בדו"ח הערכה שפורסם במרץ 2008 בנוגע לתוכנית החינוכית ללקוחות בסן פרנסיסקו, פורסמו נתונים לפיהם חלה ירידה חדה ברצדביזם בקרב בוגרי התוכנית, החל מתחילת יישומה בשנת 1995 ולאורך העשור לאחר מכן, וזאת לעומת אזורים אחרים בקליפורניה בהם אין תוכניות חינוך ללקוחות. ראינות שנערכו עם בוגרי החינוך הצביעו על שינויים חיוביים בגישה ובמידת הידע בנושא, אך כי לא הייתה ירידה ברמות הדיווח של הלקוחות על הסבירות שישבו לקנות שירותי מין. בהקשר זה, בדו"ח הושמעה ביקורת על העדר טיפול המשך במסגרת התוכנית וכן העדר ניסיון לפתח כישורי פתרון בעיות או סיוע מעשי ללקוחות במציאת דרכים אלטרנטיביות לסיפוק צרכיהם. כן צוין, כי בהעדר בדיקות בנוגע למידת השתתפות הלקוחות בתוכנית, כגון מבחנים, ישנם משתתפים אשר אדישים למתרחש בתוכנית ולמעשה אינם מפנימים את החומר המועבר.¹³

במחקר שעקב אחר מדגם של בוגרי סדנת הלקוחות בפורטלנד (Sexual Exploitation Education Project) תוכנית שפעלה משנת 1995 עד 1997) נמצא שרק 2% מהבוגרים נעצרו שוב בעבירות הקשורות בזנות. ואולם מחקר זה בחן כקבוצת ביקורת גם גברים שנעצרו על עבירות הקשורות בזנות ולא נרשמו לתוכנית הלקוחות. ממצאי המחקר העלו שגם בקבוצה זו שיעור קטן של גברים נעצרו שוב בגין אותן עבירות, ומבחינה זו אין הבדלים מובהקים בין שתי הקבוצות. על-פי החוקרים, עקב השיעור הקטן של עבירות חוזרות, יש למצוא מדדים אחרים לבחינת התועלת בבתי-הספר ללקוחות.¹⁴

לעומת דו"ח ההערכה החיובי ברובו בנוגע לתוכנית בסן פרנסיסקו, קיימת ביקורת רבה על אופן הפעלת חלק מהתוכניות. במחקר שנערך בטורונטו, נמצא כי בין משתתפי הסדנה ישנו ייצוג גדול יחסית לגברים פחות משכילים ולמהגרים, ותת ייצוג ללקוחות מרקע חברתי מבוסס. החוקרים סבורים כי הדבר משקף את הדמוגרפיה של השכונות המשמשות יעדי אכיפה מועדפים, וכי המשטרה מתמקדת בשכונות עניות ונוטה להתעלם מזונות באזורים מבוססים. כמו כן, נטען כי הסדנה נתפסת כפוגעת בזכות הפרט להליך הוגן, שכן המשתתפים אולצו להודות באשמתם כתנאי להשתתפות, ולוותר על האפשרות להפריך את החשדות המיוחסים להם. גם גביית התשלום, אשר נע בין \$400 ל-\$1,500 בתוכניות השונות, זכתה לביקורת, בין היתר בשל יצירת תקדים מסוכן שבו הפרט "רוכש" שירותים מהמערכת הפלילית. כמו כן,

¹² Wortley, S. Fischer, B. "An Evaluation of the Toronto John School Diversion Program", Toronto 2002

Final Report, לעיל הי"ש 1

¹⁴ M. A. Monto and S. Garcia, "Recidivism Among the Customers of Female Prostitutes: Do Intervention Programs Help?" *Western Criminology Review* 3 (2), 2001. Available online: <http://wcr.sonoma.edu/v3n2/monto.html>

מוקד סיוע לעובדים זרים (ע"ר)

"וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים", שמות כ"ב, פסוק כ'

בעוד שמייסדי התכניות רואים בתשלום דמי השתתפות, נטען כי מדויק יותר להגדיר את התשלום כקנס, שיש להטילו במסגרת הליך הוגן, וכי העובדה שהכסף נועד לסייע לנשים להיחלץ מן הזנות, עלולה להביא לכך שהרשויות יקצצו בתקציבים חברתיים.¹⁵

ביקורת נוספת כנגד תוכניות החינוך ללקוחות בקנדה מושמעת על-ידי "איגוד עובדי המין של ונקובר" (SWAV).¹⁶ הביקורת מופנית כלפי תכני התוכנית, בטענה שמדובר בהטפת מוסר כנגד קניית שירותי מין, בעוד שהדבר אינו פשע בקנדה כל עוד אינו נעשה בציבור. כן טוען הארגון כי בתי-הספר ללקוחות אינם מכירים במגוון הקיים בקרב עובדי המין ובקרב הלקוחות, ואינם מכירים בכך שלעתים הלקוחות ועובדי המין משתתפים בפעולה מוסכמת בין אנשים בוגרים. האשמתם העיקרית בהקשר זה כלפי בתי-הספר ללקוחות היא שהזנות לשעבר שמרצות בבית-הספר הן תמיד כאלה שהיו נתונות להתעללות או לניצול, ואילו לעובדות מין בעלות "גישה חיובית" לא ניתנת הזדמנות לומר את דברן. טענה נוספת נגד בתי-הספר ללקוחות היא שהם מביאים תועלת רק ללקוחות "נחמדים", ואילו הלקוחות האלימים או הבעייתיים אינם מושפעים מהם. כך, באופן אבסורדי, בתי-הספר פוגעים בזנות בכך שהם מביאים לצמצום היצע הלקוחות "הטובים".

מקימי בתי-הספר ללקוחות מקבלים את הטענה שלא כל בוגרי בתי-הספר משנים את עמדתם. לדבריהם, התועלת של בתי-הספר היא בעיקר בהשפעה על גברים שקודם לכן לא היו מודעים לניצול של בני-אדם בתעשיית המין או להשלכות של ניצול זה. לחלופין, התוכנית אפקטיבית גם בקרב גברים שמוכנים לקבל עזרה בטיפול בהתמכרויות למין, או שמפחדים להיות קורבנות של אלימות בעצמם. הרציונל של תומכי בתי-הספר ללקוחות הוא, שגברים רבים עוברים מילדות תהליך חברות על-ידי התקשורת, חברים ונורמות חברתיות, והדבר גורם להם להאמין שלגיטימי להתייחס לאחרים כאל אובייקטים מיניים. גברים אלו פונים למין כדי לפתור בעיות רגשיות וחברתיות. פעמים רבות חינוך הוא אמצעי יעיל להתמודד עם תהליך החברות ולעודד מערכות יחסים בריאות יותר. ואולם, במקרים אחרים, כאשר התפיסות הללו מושרשות היטב, ההשפעה של חינוך על עמדות האנשים מעטה יותר. עם זאת, גם במקרים כאלה בית-הספר ללקוחות עשוי להביא תועלת, שכן הוא מסביר את ההשלכות המשפטיות של הרשעה נוספת בעבירה הקשורה בזנות ואת האמצעים שהרשויות מפעילות כדי לאכוף את החוקים הקיימים.¹⁷

המלצות

אנו סבורים כי ראוי לאמץ תוכנית חינוכית ללקוחות תעשיית המין בישראל, אם תופלל צריכת הזנות, וזאת כחלופה להליך הפלילי הרגיל, עבור לקוחות אשר נעצרים בגין ביצוע עבירה ראשונה. אנו סבורים שהממצאים בדו"ח הערכה בנוגע לתוכנית בסן-פרנסיסקו מעידים על השלכות חיוביות של התוכנית, שמעודדים לאמצה. לטעמנו, חלק משמעותי משינוי התפיסות בחברה הישראלית בנוגע לזנות וצריכת זנות

¹⁵ S. Wortley, B. Fischer, C. Webster "Vice Lessons: A Survey of Prostitution Offenders Enrolled in the Toronto John School Diversion Program" *Canadian Journal of Criminology* (2002) v. 44

Wortley, S. Fischer, B. "An Evaluation of the Toronto John School Diversion Program", Toronto 2002

¹⁶ J. Marlowe, "What's Wrong with John 'School'?" SWAV, August 1996:

<http://walnet.org/csis/groups/swav/johnschool/johnschool.html>

¹⁷ אתר SAGE, http://www.sagesf.org/html/info_briefs_questions_sage.htm

מוקד סיוע לעובדים זרים (ע"ר)

"וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים", שמות כ"ב, פסוק כ'

צריך להיעשות בתהליך חינוכי, וכי ראוי לשלב תהליך חינוכי זה באופן ספציפי בהתמודדות עם לקוחות תעשיית המין. מעבר ליתרון החינוכי הטמון בתוכנית, אנו סבורים כי מתן אפשרות להמיר את ההליך הפלילי בתוכנית זו, תוך שמירת זהות המשתתף בסוד, מהווה איזון ראוי בין המאבק בצריכת זנות לבין העובדה שמדובר בנורמה פלילית חדשה, אשר מעצר בגין הפרתה מלווה בקלון ציבורי.

אנו ממליצים כי הסמכות להמרת ההליך הפלילי בהשתתפות בתוכנית תהיה בידי קצין משטרה או פרקליט מחוז, וכן כי תהיה אפשרות כזו בידי בית המשפט באם החשוד יתחרט בשלב מאוחר יותר. אם חשוד מסיים את התוכנית, האישום נגדו ייסגר מחוסר עניין לציבור, ואילו במקרה של נשירה מהתוכנית ללא נימוקים מוצדקים ההליך הפלילי יתחדש. אנו ממליצים כי תשמר סודיות המשתתפים, וכי ההשתתפות בתוכנית תותנה בהסכמת הלקוח והבנתו את תנאי התוכנית ומהותה. יש לתת הדעת כי הצלחתה של תוכנית ללקוחות תלויה במידה רבה במחויבותם של גורמי האכיפה לעצור לקוחות, וכי ללא אכיפה של החקיקה ומעצר לקוחות, לא יהיו משתתפים בתוכנית.

רשימה ביבליוגרפית

- Final Report on the Evaluation of the First Offender Prostitution Program, March 2008, Available online: www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/222451.pdf
- E.G.V Brunschot, "Community Policing and John Schools", The Canadian Review of Sociology and Anthropology, p. 215, 2003
- D.M. Hughes, Best Practices to Address the Demand Side of Sex Trafficking, August 2004. Available online: http://www.uri.edu/artsci/wms/hughes/demand_sex_trafficking.pdf
- Wortley, S. Fischer, B. "An Evaluation of the Toronto John School Diversion Program", Toronto 2002
- M. A. Monto and S. Garcia, "Recidivism Among the Customers of Female Prostitutes: Do Intervention Programs Help?" *Western Criminology Review* 3 (2), 2001. Available online: <http://wcr.sonoma.edu/v3n2/monto.html>
- S. Wortley, B. Fischer, C. Webster "Vice Lessons: A Survey of Prostitution Offenders Enrolled in the Toronto John School Diversion Program" *Canadian Journal of Criminology* (2002) v. 44
- J. Marlowe, "What's Wrong with John 'School'?" SWAV, August 1996: <http://walnet.org/csis/groups/swav/johnschool/johnschool.html>

נייר עמדה זה נכתב בעזרתה הרבה של מיכל פומרנץ, סטודנטית למשפטים באוניברסיטה העברית